

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Molnár-Csomós Iona Erzsébet

**A nemkívánatos mértékű turizmus hatása a helyi lakosság jóllétére
Budapest VII. kerületében**

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezetők:

Simon Judit Ph.D, habil. – Kiss Kornélia Ph.D

professor
emerita

tanszékvezető
egyetemi docens

Budapest, 2024

Turizmus Tanszék

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Molnár-Csomós Ilona Erzsébet

**A nemkívánatos mértékű turizmus hatása a helyi lakosság jóllétére
Budapest VII. kerületében**

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezetők:

Simon Judit Ph.D, habil. – Kiss Kornélia Ph.D

professor
emerita

tanszékvezető
egyetemi docens

© Molnár-Csomós Ilona Erzsébet

Tartalom

1. Kutatási előzmények és a téma indoklása.....	4
2. Felhasznált módszerek.....	8
2.1. Elő kutatás – Szentimentelemzés módszertana.....	8
2.2. Doktori kutatás módszertana.....	10
3. Az értekezés eredményei.....	12
3.1. Elő kutatás – Szentimentelemzés eredményei.....	12
3.2. Doktori kutatás eredményei.....	14
4. Következtetések összessége.....	16
5. Főbb hivatkozások.....	18
6. A témakörrel kapcsolatos saját publikációk.....	21
6.1. Referált szakmai folyóiratban megjelent tanulmányok.....	21
6.2. Lektorált könyvfejezetek.....	21
6.3. Lektorált konferencia kiadványban (ISBN és szerk. biz.) megjelent tanulmányok.....	22
6.4. Egyéb folyóiratban megjelent tanulmány.....	22
6.5. Egyéb kiadványban megjelent tanulmányok, műhelytanulmányok.....	22

1. Kutatási előzmények és a téma indoklása

A nemkívánatos mértékű turizmus okozta problematikus helyzet feloldása – ami az éjszakai gazdaság (Night-Time Economy, NTE) térnyeréséből (Pinke-Sziva et al. 2019a, Olt et al. 2019) is eredeztethető – mind Budapest legkisebb alapterületű kerületében, mind pedig fővárosi szinten relevanciával bír, melynek időszerűsége a pandémiás hatások mérséklését követően ismét megkérdőjelezhetetlenné vált.

Turistaként szívesebben utazunk olyan helyre, ahol a helyiek is jó közérzettel¹ bírnak, emiatt a lakosság jóllét-érzete jelentős mértékben befolyásolja egy hely turizmusának sikerét (Michalkó – Rátz 2006). A szerzők (Michalkó – Rátz 2006) által alkotott milió elmélet felhívja a figyelmet a helyiek közérzetéből fakadó életvidám és nyílt hozzáállás sajátos vonzerőként való értelmezésének fontosságára. Mindennek okán egyre inkább nyilvánvalóvá válik, hogy a helyi lakosság a turistákkal egyenrangú szereppel bír. A turizmus a látogatókról és a helyiekről egyaránt szól (Kiss et al. 2020), komplex kapcsolatrendszerként értelmezhető. Amennyiben pedig egy kapcsolatrendszer komplexitását tekintve összetettnek minősül, úgy az egyént kell a vizsgálódások fókuszába helyezni (Simon – Lantos 2016).

A helyiek lakhatási jóllét-érzetéből, jó közérzetéből fakadó egyensúlyi állapot² megléte a versenyképes turizmus vonatkozásában kulcsfontosságú. Az overtourism jelenléte ennek az egyensúlyi állapotnak a meglétét és végeredményben az érintett desztináció turizmusának sikerességét veszélyeztetheti. Mindebből kifolyólag a doktori kutatásom célja az overtourism által érintett helyi lakosság lakhatási jóllétével kapcsolatos egyensúlyi állapot helyreállítását célzó ajánlások megfogalmazása kiváltképp az egyén szintjén. Motiválja mindezt a szándék annak hangsúlyozását illetően, miszerint a helyi lakosoknak – meghaladva a tehetetlenség illúzióját – megvan a képessége arra, hogy erőfeszítéseket tegyen saját lakhatási jólléte érdekében, amennyiben erre kondicionálva van. Azonban mindehhez először nyitottá kell válni annak befogadására, hogy a problematikus helyzet mellett megoldási alternatívákat is kínálhat Budapest VII. kerülete.

Doktori kutatásom célját megalapozó témák mindegyike jelentős kutatási eredményekkel rendelkezik különösképpen a nemzetközi terepen, vizsgálatukhoz az általam alkalmazni kívánt megközelítés párhuzamba vonható a gazdaságszociológiai szemléletmóddal. A kutatási fókusz okán a

¹ A közérzet az „itt és most” állapotában megtapasztalt életminőségként, avagy jóllét-érzetként (Horlings – Smith 2019) körülírható mentális állapot.

² Az egyensúlyi állapot megléte az egyén testi – lelki – szellemi teljesítőképességének összehangolt és egészséges működését feltételezi, mely fogalmi meghatározás a rekreáció szó (Gládi 2011) jelentéstani értelmezéséből eredeztethető.

megközelítésmód egyszerre gazdasági és szociológiai is, mivel egy folyamat gazdasági és társadalmi vonatkozása közötti összefüggés vizsgálata áll a középpontban.

A lakhatási jóllét vizsgálatának nemzetközi vonatkozásában az Európai Alapítvány az Élet- és Munkakörülmények Javításáért (European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Eurofound) szervezetnél tevékenykedő szakemberek az „*European Quality of Life Survey*” (Eurofound 2016) című felmérés alapján elsők között mutattak rá arra, hogy a lakóhely minősége jelentősen befolyásolja az ott élő lakosság életminőségét. Mindezt az ENSZ Emberi Települések Központja (United Nations Human Settlements Programme, UN-Habitat) által közzétett „*World Cities Report*” (UN-Habitat 2016) című jelentés is megerősíti azontúl, hogy az írás a lakhatás milyenségének fontosságát is hangsúlyozza. A Gazdasági Együttműködés és Fejlesztés Szervezete (Organisation for Economic Cooperation and Development, OECD) által publikált „*Better Life Index*” (OECD 2019) című jelentés szintén megerősíti, hogy a jóllét számos tényező – köztük a lakhatás milyenségének – függvénye. Habár már 2002-ben (Seong-Kyu et al. 2002) és az azt követő években (Kullberg 2010) is készültek a lakhatási jóllét kérdéskörét illetően primer kutatást magukban foglaló közlemények, azonban a témában leginkább 2012-től (Sirgy 2012, Balestra – Sultan 2013, Zerrahn – Krekel 2015) kezdődően születtek értékes kutatási adatokat tartalmazó írások, valamint metaanalízisen alapuló, avagy szisztematikus szakirodalmi áttekintéseket nyújtó tanulmányok (Sirgy 2016).

Az overtourism a tudományos kutatások terén új keletű, 2016-ban (Ali 2016) megjelent kifejezés (Zucco et al. 2020). Az akadémiai kutatásokban a probléma felszínre törésének és térnyerésének kezdte (McKinsey&Company – WTTC 2017, Goodwin 2017) a 2017-es évre tehető, azonban az értekezés tekintetében releváns nemzetközi kutatási eredményekkel (Koens et al. 2018, Peeters et al. 2018) 2018-tól kezdődően találkozhatunk. Az overtourism jelenségét vizsgáló kutatási eredményeket tekintve 2018-ban látott napvilágot az az Európai Unió (Peeters et al. 2018) által készített jelentés, amely az overtourism által generált egyre növekvő problémára hívja fel a figyelmet mindamelllett, hogy a turizmus fenntartható fejlesztésének szükségessége mellett hangsúlyozza a helyi közösségek bevonásának fontosságát is. Ugyancsak 2018-ban a Turisztikai Világszervezet (World Tourism Organization, UNWTO) kutatói is hangot adtak annak, hogy az overtourism egy olyan összetett probléma, amelynek térnyerése a turisták, a turisztikai szolgáltatók, a helyi közösségek, valamint a környezet közötti egyensúlyi állapot hiányához vezethet fenyegetve ezáltal a fenntartható turisztikai törekvést. Az egyensúlyi állapot a „helyi elv” (lokalizmus, localism) – melynek eredményeképpen a helyi közösség, a kultúra és a gazdaság szolgálatába állítják a turizmusra irányuló fejlesztéseket – alkalmazásának szem előtt tartásával helyreállítható és fenntartható. Az elmúlt években több olyan

publikáció is született, amely a localism – overtourism – residential well-being témaköröket együttesen vizsgálja (Fillis et al. 2023, Panzera 2022, Butcher 2021, Herbold et al. 2020). Példának okáért ennek az egyensúlyi állapotnak a hiánya tapasztalható nyolc olyan nagyváros – úgymint Amszterdam, Barcelona, Berlin, Koppenhága, Lisszabon, München, Salzburg, Tallinn – esetében is, amelyek az overtourism jelenségből adódó kimagasló érintettségük okán – a nemkívánatos mértékű turizmus hatásainak és megoldási alternatíváinak feltárása céljából – képezték egy pandémiát megelőző nagymintás (3153 válaszadó) kvantitatív kutatás mintaterületét (Julian 2019).

Voltaképpen a fenntartható turizmus és az overtourism az érem két oldala annyi különbséggel, hogy az előbbi rendelkezik az utóbbi által generált hatások megsemmisítésének képességével (Damnjanović 2021).

Hazai viszonylatban az overtourism napról napra bővülő szakirodalma mellett a lakhatási jóllét alulkutatott témának számít, mivel új kutatási területnek minősül, azonban jelentősége az overtourism térnyerésével egyenes arányban nő.

Doktori kutatásom során annak megválaszolására vállalkozom, hogy *hogyan befolyásolja a nemkívánatos mértékű turizmus a helyiek lakhatási jóllétét?* A központi kutatási kérdésre a választ a téma tekintetében kulcsövezetnek számító Belső-Erzsébetváros példája mentén keresem, melyre már az értekezés címe is ráirányítja a figyelmet, megadva ezáltal a kutatás kontextusát.

A kutatási kérdés megválaszolását három – kerületspecifikus – alkérdés támogatja, melyek megfogalmazását a lentebbi táblázatban (1. táblázat) közre adott saját kutatási előzmények és az előkutatás eredményei inspirálták. Az előzetes eredmények alapján fény derült arra, hogy a turisták, a szakemberek és a helyi lakosság is legnagyobb arányban a helyet jelölte meg a legfőbb értéként, továbbá egyetértés volt abban is, hogy a „hely” kontextusában jelentős értékrendbeli megosztottság érhető tetten. Ahogy azt az Accor Hotels is hirdeti, *„ahány tehetség, annyiféle személyiség (...) ahány márka, annyiféle sajátosság... (accor.hu 2024 p. 1)* azonban mindezek az olyan alapértékek, mint a fenntartható teljesítmény – mely a jelenleg 3500 európai szállodát üzemeltető hálózat számára egyenlő a hosszútávú (időtálló) értékteremtéssel – mentén kapcsolódva válnak közösségé. A megosztottság nem újkeletű, melynek felszámolását célozhatta az Európai Bizottság által 2007-től 2013-ig finanszírozott, a helyek megőrzésére irányuló Preserving Places (röviden PLACE) projekt is (Montanari 2020), azonban a lokális problémák az adott helyi jellegre hangolt lokális megoldásokat követelnek (Peeters et al. 2018).

1. táblázat: Az alkérdések, valamint a megfogalmazásuk alapját jelentő saját kutatási előzmények és az előkutatás paramétereinek összefoglaló táblázata

Megállapítás	Kutatás ideje	Kutatásba bevontak köre	Módszertan	Megállapítás publikálása
KUTATÁSI ELŐZMÉNYEK				
Értékrendbeli megosztottság a helyi jelleg vonatkozásában.	2017	Szakértők	Kvalitatív/ Mélyinterjú	Marketing & Menedzsment 2021(2) ³
Lokális szintű ajánlások (konceptióterkép) megfogalmazása	2017	Szakértői véleményezés ⁴	Írásbeli bírálat	Marketing & Menedzsment 2021(2)
Értékrendbeli megosztottság a helyi jelleg vonatkozásában.	2021	Turisták és Helyi lakosság	Kvalitatív/ Narratíva elemzés	ÚNKP 2020/2021 keretein belül: Turizmus Bulletin 2021(4) ⁵
Legfőbb érték a helyi jelleg soktényezős karakterisztikája ⁶ .	2021	Turisták	Kvantitatív/ Kérdőív	Marketing & Menedzsment 2021(2)
Legfőbb érték a helyi jelleg soktényezős karakterisztikája.	2022	Szakértők és Helyi lakosság	Kvalitatív/ Mélyinterjú	Előkészítés alatt (Területi Statisztika főszerkesztőjével történő előzetes egyeztetés során pozitív fogadtatás)
ELŐKUTATÁS				
Az érzékszervi észlelést jelentő input és az egyéni szűrőkkel – mint szokások, attitűd, minták – egyenértékű belső folyamatok feltárásának következtében a választási opciók számának növekedését megalapozó output tudatosítására és a jóllét javítására nyílik lehetőség. ⁷	2022	Helyi lakosság	Kvalitatív és Kvantitatív/ Szentimentelemzés	ÚNKP 2021/2022 keretein belül: Tér és Társadalom 2022(4) ⁸
DOKTORI KUTATÁS KERÜLETSPECIFIKUS ALKÉRDÉSEI				
1. alkérdés: A kerületi helyi jelleg soktényezős karakterisztikája milyen hívószavak mentén érhető tetten?	2022 - 2024	Helyi lakosság	Kvalitatív és Kvantitatív/ Tartalom-elemzés	Doktori értekezés
2. alkérdés: A kerületi helyi jelleg soktényezős karakterisztikájának időtállósága milyen módokon támogatható?	2022 - 2024	Szakértők és Helyi lakosság	Kvalitatív/ Mélyinterjú (keresztmetzeti kutatás)	Doktori értekezés
3. alkérdés: A nemkívánatos mértékű turizmus milyen hatással van a kerületi helyi jelleg soktényezős karakterisztikájára?	2024	Helyi lakosság	Kvalitatív/ Mélyinterjú	Doktori értekezés

Forrás: saját szerkesztés

³ Molnár-Csomós (2021)

⁴ A BGE Külkereskedelmi Kara a VII. kerület szakmailag illetékes alpolgármesterét kérte fel a mesterszakos szakdolgozatom keretében közreadott cselekvési terv – mint lokális szintű ajánlás – írásbeli véleményezésére, aki az értékrendbeli megosztottságot mérsékelni szándékozó koncepcióterképről így nyilatkozott: „egy belvárosi kerület alpolgármestereként valamint a Fővárosi Turisztikai Kerekasztal tagjaként fővárosi, kerületi szinten mindenképpen üdvözlendőnek találnám az imázsépítési projekt gyakorlati alkalmazását” (Vető 2017 p. 3). A *pannon I K 0 N* nevű imázsépítési projekt – melynek első fele a pannon életérzésre, míg második fele az imázs szóra asszociál (Molnár-Csomós 2017) – a hazai települések soktényezős karakterisztikájának bemutatásában egyfajta jövőbeni vezérmotívumként, egységesített megjelenési platformként hivatott szolgálni. Az MNB által szervezett 2021-es versenyen a *pannon I K 0 N* projektnéven benyújtott pályaművem döntőbe jutott (PhD képzési szintről országosan 2 pályamű került a döntőbe, melyeket MNB szakértők és akadémiai szakemberek értékelték).

⁵ Kiss et al. (2021)

⁶ A helyi jelleg soktényezős karakterisztikája, mint kifejezés Vecco (2020) nevéhez fűződik, mely „a *táiban immanensen rejltő, a természeti és az emberi tényezők által együtt létrehozott alkotóerőt*” (Fogarasi 2019 p. 1) jelöli.

⁷ A kinyert lakossági impressziók NLP alapú elemzése az emberi tapasztalás három összetevőjének – elme, beszéd, test – vizsgálat alá vonásához járult hozzá. Az NLP-s eszköztár használatával pontosításra került, hogy milyen módon és minőségben (szubmodalitások) érzékeljük a körülöttünk lévő világot (Neuro), továbbá azt, amit érzékelünk hogyan fejezzük ki a nyelv útján (Lingvisztikus), valamint a viselkedésünk által (Programozás).

⁸ Molnár-Csomós – Kiss (2022a)

A 2017-ben megalkotott és 2021-ben publikált lokális szintű ajánlások⁹ és az azt követő kutatási előzmények, valamint az előkutatás eredménye vezetett a kollektív szintű javaslatok mellett az egyéni szintű ajánlások jelentőségének a felismeréséhez, melyek megfogalmazása a kerületspecifikus alkérdések által előirányzott közös nevező (1. és 2. alkérdés) és konfliktus mező (3. alkérdés) pontosítása mentén válhat megalapozottá. Míg az 1. és 2. alkérdés a tapasztalás módja és minősége mentén tetten érhető értékrendbeli megosztottság felszámolását készíti elő, addig a 3. alkérdés a nézeteltérések színhelyeként konkretizálja azt.

A vonatkozó szakirodalom áttekintését követően a központi kutatási kérdés megfogalmazását annak felismerése motiválta, hogy az overtourism – lakhatási jóllét kontextusában végzett nemzetközi kutatások száma alacsony, hazánkban pedig még egyáltalán nem jellemző az overtourism vizsgálatának lakhatási jóllét aspektusából történő megfigyelése. Folyamatosan nő azon kutatások száma, amelynek középpontjában az overtourism vizsgálata áll, mindennek ellenére a témának van olyan aspektusa, ahol hiányosság tapasztalható. A jelenség kezelésével kapcsolatos ajánlások leginkább a döntéshozók számára relevánsak, arról azonban már kevés szó esik, hogy a helyi lakosság egyéni szinten mit tehet saját lakhatási jóllétének javítása érdekében.

A kutatási kérdés megválaszolása hozzájárul ahhoz a folyamathoz, amelynek eredményeképpen felszínre kerülnek az overtourism által generált azon lakossági percepciók, amelyek az érintett desztinációba látogatók, valamint a helyi lakosság között húzódó konfliktusmező kialakulásához vezetnek. Mindennek eredményeképpen megfogalmazhatóvá válnak olyan ajánlások, amelyek a turisták és a lakók kondicionálása során szabadon és széles körben, de mégis egyénre hangolva alkalmazhatók. Az overtourism kérdéskörének lakhatási jóllét szempontjából történő vizsgálatán alapuló lakossági ajánlások megfogalmazása azontúl, hogy hozzájárulna a fentebb ismertetett kutatási rés felszámolásához, ösztönzően hathat a témával kapcsolatos új kutatási törekvések irányába.

2. Felhasznált módszerek

2.1. Előkutatás – Szentimentelemzés módszertana¹⁰

A kutatási előzmények, valamint a téma indoklása alapján érzékelhetővé válik a jóllét és a lakhatási körülmények közötti szoros kapcsolat, valamint azon korábbi kutatási eredmények és módszerek fontossága, amelyek a lakhatási jólléttel is összefüggésben állnak.

⁹ Magyar nyelvű folyóiratcikk a tézisgyűjteményhez mellékelve.

¹⁰ Az alfejezet tartalmát tekintve jelentős mértékben megegyezik az előkutatás módszertani vonatkozásait közreadó magyar nyelvű konferenciakötetben szereplő tanulmány (Molnár-Csomós – Kiss 2022b), valamint az angol nyelvű folyóiratcikk (Molnár-Csomós – Kiss 2022a) ide vonatkozó részeivel (angol nyelvű folyóiratcikk tézisgyűjteményhez mellékelve).

Az előkutatás megvalósításához a Neuro Lingvisztikus Programozás (NLP) alapú szentimentelemzés (sentiment analysis) – mely a szövegelemzés segítségével „szisztematikusan azonosítja, kivonja, számszerűsíti és tanulmányozza az érzelmi állapotokat és szubjektív információkat” (Kugler 2022 p. 1) – alkalmazására került sor kizárólag olyan online felületen elérhető csoport esetében, amelynél bizonyítható, hogy az adott platformon található bejegyzések nyilvánosak és bárki számára megtekinthetők.

Az ily módon kinyert lakossági impressziók NLP alapú elemzése az emberi tapasztalás három legbefolyásosabb összetevőjének – neurológia, nyelv, programozás – vizsgálat alá vonásához járult hozzá. „Az idegrendszer szabályozza a testi funkcióinkat, a nyelv meghatározza, hogyan lépünk kapcsolatba, hogyan kommunikálunk az emberekkel, a programozás pedig a világ modelljeit jelenti, melyeket mi alkotunk. A Neuro Lingvisztikus Programozás leírja az alapvető dinamikát az elme (neuro) és a nyelv (lingvisztikus) között, és azt, hogy kölcsönhatásuk milyen hatással van a testünkre és viselkedésünkre (programozás)” (S. Tóth 2016 p. 2).

Az előkutatás kérdése annak feltárását célozza, hogy a turizmusból fakadóan létrejövő átmeneti környezetváltozások révén a helyiek jóllétére érzékelhető és mérhető befolyással bíró hatások érzékszervi észlelése elsődlegesen az egyének mely reprezentációs rendszerei által valósulnak meg. A három fő reprezentációs rendszerünk a látást jelentő vizuális, a halláshoz kapcsolódó akusztikus, és az érzékelést megtestesítő kinesztetikus észlelés, melyek az ízlelésre vonatkozó gusztatórikus és a szaglással összefüggő olfaktórikus reprezentációs rendszerekkel egészülnek ki. Ezek a reprezentációs rendszerek a világ megtapasztalásának módjait lehetővé tevő olyan modalitások¹¹, amely az „*érzékek építőköveit*” (O’Connor – Seymour 2020 p. 59) jelentő szubmodalitásokból tevődnek össze. A szubmodalitások a reprezentációs rendszerek minőségi jellemzőivel egyenértékűek.

A nem-konvencionális módszertant megalapozó szakirodalom arra is kitér, hogy az *érzékek* minősége – a bevezető részben említésre kerülő „jó élet” milyensége mellett – már az ókori görög gondolkodókat is foglalkoztatta, ily módon már Arisztotelész is részletekbe menően foglalkozott a szubmodalitásokkal anélkül, hogy azt akkoriban nevén nevezte volna.

¹¹ Az általános érző modalitás a fájdalom-, és hőérzettel, valamint a tapintás érzetével, a speciális érző modalitás pedig az egyensúlyérzékelés, a látás, a hallás, az ízlelés és a szaglás képességével egyenértékű (Márkus – Czigler 2018). Az általános érző modalitások, valamint a speciális érző modalitások közül az egyensúlyérzékelés a kinesztetikus reprezentációs rendszerhez tartozik.

Az előkutatás mintaterülete Erzsébetváros, Budapest VII. kerülete, mely a kutatási téma tekintetében kulcsövezetnek számít, lévén, hogy a COVID-19 járványt megelőző időszakot fémjelző overtourism mindennapos problémákat generált az ott élők, valamint a városvezetés számára. Az adatgyűjtés „terepét” a facebook közösségi online platformon 12 éve jelenlevő „Klauzália” (<https://www.facebook.com/groups/281195558585433>) nevű nyilvános csoport biztosította, mely a kutatás idején már több mint 1800 olyan taggal bírt, akik legnagyobb arányban helyi lakosok, kisebb részben pedig VII. kerületi érintettséggel rendelkező személyek.

A vizsgált intervallum a 2017.01.01-től 2021.12.01-ig terjedő időszakot fedte le, a vizsgálódás kiindulópontját a kutatási témához szorosan kapcsolódó egy angol nyelvű, a hazai köznyelvben is gyakran használt (overtourism) és négy magyar nyelvű (buliturizmus, jólét¹², lakhatás, turizmus) kulcsszó jelentette 13145 hozzászólás vonatkozásában.

Az első vizsgálati év egybeesett azzal az időszakkal, amikor tudományos szinten is érdeklődés mutatkozott az elturistasodás táptalaját jelentő romkocsmakultúra iránt. A 2018-2019-es évek az overtourism, a 2020-2021-es évek pedig a COVID-19 járvány okozta „újratervezési lehetőség”, az overtourism és a turisták egyik pillanatról a másikra való eltűnéséből eredő és a lakosság fellélegzését eredményező kontraszt apropóján bírnak jelentőséggel.

A kutatás során a digitális tartalmakra adott érzelmi reakciók feltárására irányuló szentimentelemzés módszertana lett segítségül hívva annak okán, hogy lehetőség nyíljon az overtourism helyi lakosok által érzékelt hatásainak feltárására és a lakóközösségek lakhatási jóllétére kiható kerületi újrapozicionálásában lehetséges szerepet játszó tényezők azonosítására.

2.2. Doktori kutatás módszertana

Az előkutatáshoz hasonlóan a doktori kutatás helyszíne is Budapest VII. kerületével, mint magterülettel egyenértékű, azonban a végső cél a „*turisztikai kereslet túlzott helyi koncentrációja*” (Vanyúr 2021 p. 134), mint jelenség hatásmechanizmusának feltárására irányul, amely a belvárosi kerületekben lakók mindennapi életét érinti.

A doktori kutatási terv elemeinek kifejtésére az 14. táblázat hivatott. A rugalmas tervezést lehetővé tevő empirikus adatgyűjtés túlsúlya okán a kutatási terv típusát tekintve a kvalitatív kategóriába sorolható, mely a probléma mélyreható feltárását és megértését követően lehetőséget biztosít a vizsgált

¹² A lakossági köznyelvi használatban nem jellemző a „jólét” és „jóllét” szavak közötti különbségtétel. Annak szubjektív tartalmi vonásai ellenére is kiváltképp a „jólét” kifejezés van használatban a mindennapok szintjén, mely a „Klauzália” facebook csoport kapcsolódó bejegyzéseinek tartalmát tekintve is tetten érhetővé vált.

jelenségre vonatkozó változáshoz szükséges információk előállítására, valamint a változás lehetséges irányának meghatározására (Pamplona 2022).

14. táblázat: A kutatási terv lépéseinek bemutatása

0. lépés: Kutatási előzmények + előkutatás	<i>Kutatási előzmények:</i> a szakértők, a helyi lakosság és a turisták megkérdezése alapján értékrendbeli megosztottság tapasztalható a legfőbb értéként megjelölt helyi jelleg vonatkozásában <i>Előkutatás:</i> a helyi lakosságnak megvan a képessége arra, hogy erőfeszítéseket tegyen saját lakhatási jólléte érdekében		
1. lépés: Problémafelvetés	A helyi jelleget alkotó természeti (kollektív szinten: turisztikai milió/lakóhelyhatás) és emberi (egyéni szinten: jóllét) tényezők egyensúlyi állapotára az overtourism veszélyt jelenthet.		
2. lépés: Szakirodalmi áttekintés	<i>Jólléttől a lakhatási jóllétig + Turizmustól a nemkívánatos mértékű turizmusig</i> témák elméleti háttérének feldolgozása		
3. lépés: Kutatási kérdés	Hogyan befolyásolja a nemkívánatos mértékű turizmus a helyiek lakhatási jóllétét?		
Három kerületspecifikus alkérdés	1. alkérdés: a kerületi helyi jelleg soktényezős karakterisztikája – mint érték – milyen hívószavak mentén érhető tetten?	2. alkérdés: a kerületi helyi jelleg soktényezős karakterisztikájának időtállósága milyen módokon támogatható?	3. alkérdés: a nemkívánatos mértékű turizmus milyen hatással van a kerületi helyi jelleg soktényezős karakterisztikájára?
4. lépés: Adatgyűjtés	helyi lakosság	szakértők és helyi lakosság	helyi lakosság + terepi megfigyelés
5. lépés: Adatelemzés	kvalitatív és kvantitatív/ tartalomelemzés	kvalitatív/ mélyinterjú (keresztmetszeti kutatás)	kvalitatív/ mélyinterjú
6. lépés: Eredmények	hívószavak beazonosítása	időtállóságot támogató módok/állapotok beazonosítása	mérséklési és megoldási alternatívák beazonosítása
7. lépés: Modellalkotás	közvetlen külső hatásoknak kitett konfliktus mezők (fizikai és szociális jólléti dimenzió) és a közös nevező (mentális jólléti dimenzió) közötti dinamika térbeli (turisztikai milió/lakóhelyhatás) vetülete a turisták és a helyi lakosság vonatkozásában		

Forrás: saját szerkesztés

A 14. táblázat szöveges módon szemlélteti annak lehetőségét, hogy a kutatási terv nyolc lépése az alábbi hármas felosztást is magában hordozza:

- I. szakasz – probléma felismeréséhez vezető korábbi tapasztalatok: 0. és 1. lépés
- II. szakasz – diagnózis az aktuális helyzetről: 2. lépéstől az 6. lépésig tartó szakasz
- III. szakasz – megoldási javaslat: 7. lépés

A diagnózist (II. szakasz) kiváltó okok feltárása (I. szakasz) közelebb vihet a helyi lakosság által tapasztalt problematikus helyzet értelmezéséhez annak okán, hogy a megfogalmazott ajánlások (III. szakasz) valós megoldásként szolgáljanak. Mindez összhangban van a disszertáció 2.3 alfejezetében bemutatott Change Model vertikálisan értelmezett három – úgymint felismerő, lebontó és építő – szakaszával is. Míg a 0. és az 1. a lépés a problematikus helyzet felismeréséhez vezet el (felismerő

szakasz), addig a 2. lépéstől 6. lépésig terjedő (lebontó) szakasz a környezeti (kollektív) és emberi (egyéni) tényezőket is magában foglaló helyi jelleg nem kiegyensúlyozott aktuális állapotát körvonalazza annak újragondolása érdekében, helyet biztosítva ezáltal egy jobb működést támogató modell megalkotására (7. lépés) és térnyerésére nem csak elméletben, hanem a helyi lakosság mindennapjainak gyakorlati színterén is. A kutatási terv elemit jelentő lépések közötti harmonikus együttműködés záloga azok egymásra épülése és ezáltal egymás erősítése a lépések között fellelhető összhang által.

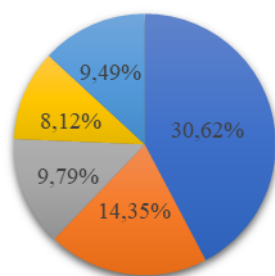
3. Az értekezés eredményei

3.1. Elő kutatás – Szentimentelemzés eredményei¹³

Mind a bejegyzésekhez, mind pedig a bejegyzéseken belüli hozzászólásokhoz kapcsolódó hangulatjelek alapján megállapítható, hogy a semleges érzelmi válaszokat megjelenítő piktogramok vannak jelen a legnagyobb számban, mely a külső ingerekre adott reaktív hozzáállás térnyerésére enged következtetni.

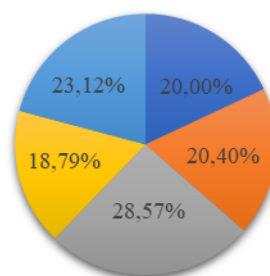
11. ábra: A negatív és pozitív szentimentek bejegyzések és bejegyzésekhez kapcsolódó hozzászólások összességéhez viszonyított aránya kulcsszavak

Negatív szentimentek

- Jólét (30,62%)
- Overtourism (14,35%)
- Buliturizmus (9,79%)
- Lakhatás (8,12%)
- Turizmus (9,49%)

Pozitív szentimentek

- Jólét (20,00%)
- Overtourism (20,40%)
- Buliturizmus (28,57%)
- Lakhatás (18,79%)
- Turizmus (23,12%)

Forrás: saját szerkesztés

A negatív válaszokat megtestesítő hangulatjelek száma azt mutatja, hogy a hozzászólók milyen arányban válnak a reflexszerű reakciók, azaz a körülmények áldozatává. A kulcsszavak vonatkozásában megjelenő összes negatív piktogram számának hozzászólás nélküli bejegyzések és

¹³ Az alfejezet tartalmát tekintve jelentős mértékben megegyezik az elő kutatás eredményeit közreadó magyar nyelvű konferenciakötetben szereplő tanulmány (Molnár-Csomós – Kiss 2022b), valamint az angol nyelvű folyóiratcikk (Molnár-Csomós – Kiss 2022a) ide vonatkozó részével.

bejegyzéshez kapcsolódó hozzászólások összességéhez viszonyított aránya¹⁴ alapján a legtöbb negatív reakció a „jólét” (30,62 százalék) szó esetében számszerűsíthető, melyet az „overtourism” (14,35 százalék) szó követ. A negatív hang a „buliturizmus” (9,79 százalék), a „lakhatás” (8,12 százalék), és a „turizmus” (9,49 százalék) szavak tekintetében megközelítőleg azonos mértékű (11. ábra).

A pozitív hangulatjelek száma megközelítőleges képet ad arról, hogy mekkora mértékű azoknak az érzelmi válaszoknak a jelenléte, amelyek inkább a proaktivitás táptalaját jelentő pozitív életszemlélettel rendelkezők táborához köthetők. A vizsgált kulcsszavakat tekintve az összes pozitív hangulatjel száma viszonyítva¹⁵ a hozzászólás nélküli bejegyzések és bejegyzéshez kapcsolódó hozzászólások összességéhez megmutatja, hogy a pozitívítást sugalló piktogramok a „buliturizmus” (28,57 százalék) szó esetében lehelők fel a legnagyobb arányban, mely után csökkenő sorrendben a „turizmus” (23,12 százalék) szó következik. Hasonlóan a negatív hangulatjeleknél tapasztaltakhoz, három kulcsszó tekintetében közel azonos – „overtourism” (20,40 százalék), „jólét” (20,00 százalék), „lakhatás” (18,79 százalék) – eredményhez jutunk (11. ábra). Az érzékszervi észlelés a kommunikációs ciklus kiindulási pontjának tekinthető, mivel az észlelés kapuit jelentő érzékszerveink jelentik a világgal való érintkezési pontjainkat (Huxley 1932).

A százalékos információkat megalapozó adattábla (disszertáció 18. táblázata) alapján látható, hogy minden kulcsszó esetében – az éves megoszlástól függetlenül – a látással kapcsolatos modalitásokat jelentő vizuális (60 bejegyzés) reprezentációs rendszer jelentős fölényrel rendelkezik, melyet a szagláshoz kötődő modalitásokat képviselő olfaktorikus (36 bejegyzés) reprezentációs rendszer követ. A halláshoz kapcsolódó akusztikus (32 bejegyzés), az érzékelést megtestesítő kinezetikus (32 bejegyzés) és az ízlelésre vonatkozó gusztatikus (30 bejegyzés) reprezentációs rendszerek használata a vizsgált bejegyzések tekintetében közel azonos arányban jelenik meg. A vizsgált mintában legnagyobb arányban az aktív érzékelési szűrők összetett sorozatán keresztül megvalósuló látás jelenik meg, amelynél az észlelt világ nem a valós világgal, hanem az idegrendszerünk által arról készített térképpel egyenértékű. A meggyőződésünk, érdeklődésünk és előítéleteink által létrejövő szűrőktől függ az, hogy mi az, amit ezen a térképen megfigyelünk. Annak a lehetősége, hogy többet vegyünk észre a világból és finomabb megkülönböztetéseket tegyünk, veleszületett képességünk, melynek tudatosítása és készségszintűvé válása révén életminőségünk is jelentős mértékben javulhat (O'Connor – Seymour 2020).

¹⁴ jólét = $((36+13)/160)*100$; overtourism = $((4+60)/446)*100$, buliturizmus = $((38+145)/1869)*100$, lakhatás = $((39+79)/1453)*100$, turizmus = $((327+548)/9217) *100$

¹⁵ jólét = $((1+31)/160)*100$, overtourism = $((2+89)/446)*100$, buliturizmus = $((57+477)/1869)*100$, lakhatás = $((43+230)/1453)*100$, turizmus = $((196+1935)/9217) *100$

3.2. Doktori kutatás eredményei

Az **1. kerületspecifikus alkérdés** megválaszolásához az eredmények alapját a „Klauzália” facebook csoportban 2017-től 2021-ig terjedő öt éves időszak alatt keletkezett digitális párbeszédéből az a 251 darab bejegyzés képezte, amelyek az „érték” szó esetében érintettek voltak (disszertáció 19. táblázata). Mindez kiegészült annak az alulról, lakossági szintről induló kezdeményezés hatására létrejött kérdőíves adatgyűjtés tanulmányozásával, mely az előkutatás eredményeinek elemzésével egyidőben, 2022 februárjában vette kezdetét. A lakossági kezdeményezés lényege egy kérdőív összeállítása volt, melynek kérdéssora kiváltképp a helyi lakosság számára értékes témákat érintette. A kérdőív kitöltéséhez külön emailt kellett küldeni a „Klauzália” facebook csoportban megosztott email címre. A kérdéssor összeállítója ily módon próbált eleget tenni az alapelgondolásnak, miszerint csak a belső-erzsébetvárosi lakosság alkossa a kérdőív kitöltőinek körét annak érdekében, hogy a kvantitatív eredmények minél pontosabban tükrözzék vissza a valós lakossági véleményeket. A viszonylag magas kitöltési hajlandóságnak köszönhetően néhány nap után a kérdőív kitöltését felfüggesztették, az eredményeket pedig diagramok segítségével adták közre a „Klauzália” csoport tagjai számára. Az így kinyert adatok alapján megállapítható, hogy a lehetséges hívószavak beazonosítását illetően az „érték” szóhoz kapcsolódó 251 bejegyzés tartalmilag hasonló mintázatot mutat a helyiek által összeállított kérdőív bevezető szövegének és kérdéssorának, valamint a kapcsolódó digitális párbeszédék tartalmi elemeinek vonatkozásában (12. ábra).

12. ábra: A tartalomelemzés során feltárt hívószavak szófelhő megjelenítésben

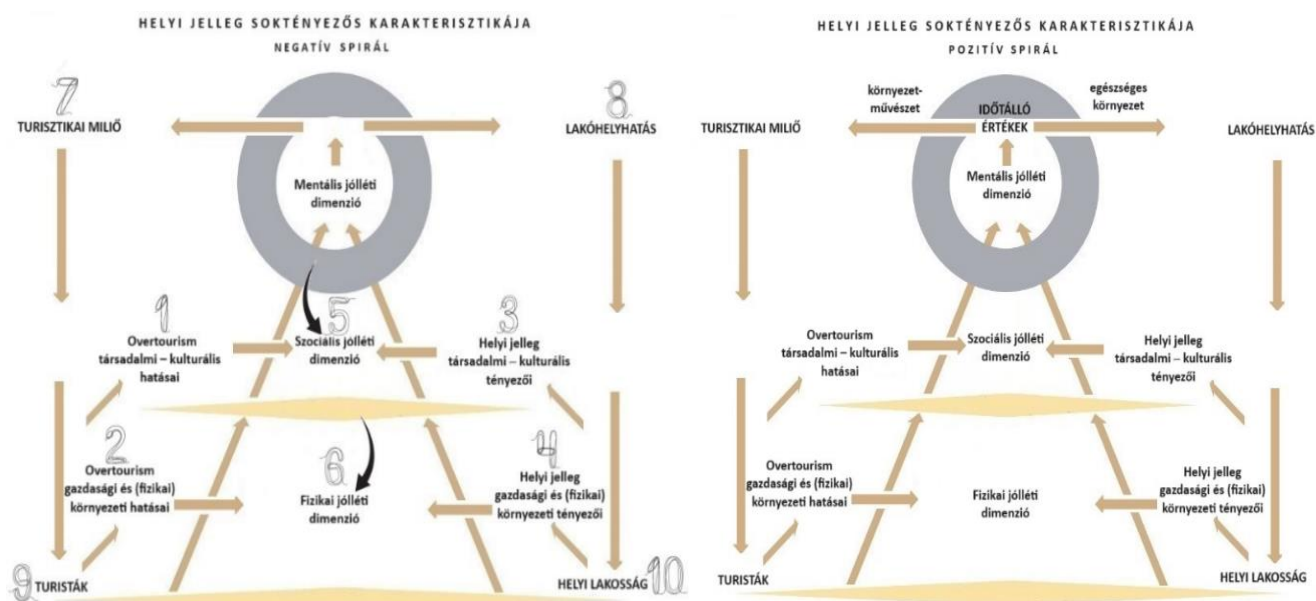

Forrás: saját szerkesztés

A **2. kerületspecifikus alkérdés** vonatkozásában az eredmények az „Erzsébetvárosiak – Portrék” című (Vágola 2012) kiadványban szereplő 17 interjú tanulmányozásán túl a doktori kutatás keretein belül 2022-ben készített 30 db (15 fő szakértő és 15 fő helyi lakos) mélyinterjú kiértékelésén alapulnak. A keresztmetszeti kutatás annak feltárására irányult, hogy egy évtized távlatában ugyanazon kérdések kapcsán mely esetekben jutunk azonos, időtállóságot támogató mentális módok, avagy állapotok beazonosításának lehetőségéhez. Mindez hat kérdés hat eltérő aspektusból történő megközelítése által valósult meg a disszertáció 2. számú mellékletében szereplő kérdéssor mentén.

Míg 2012-ben a kerület iránti teljes elköteleződés mutatkozott meg a „Mit jelent az Ön számára Erzsébetváros?” kérdés vonatkozásában az „élettel teli” (Vágola 2012 p. 74), a „kötődés” (Vágola 2012 p. 84), az „élettér” (Vágola 2012 p. 119), valamint a „szeretemhely” szavak által, addig 10 év elteltével már a negatív visszhangok (6 darab/20 százalék) is megjelentek, azontúl, hogy az azonos számú (6 darab/20 százalék) pozitív jelentés tartalommal bíró válasz mellett a válaszadásban a bizakodó, ámbar inkább semleges hangvétel (18 darab/60 százalék) volt a mérvadó (disszertáció 23. táblázat). A kerülethez való egyéni hozzáállással kapcsolatos legsokatmondóbb eredményeket azonban az erzsébetvárosi jövőt prognosztizálni szándékozó utolsó kérdés jelentette. Tisztán láthatóvá vált az, hogy aki az elkövetkező évek viszonylatában semmilyen módon sem elkötelezett a kerületben való életvitelszerű ottlét mellett, az borúlátó Erzsébetváros jövőjét illetően. A 30 fő válaszadó közül nyolcan képviselték ezt az álláspontot. A pesszimista hozzáállás kinyilatkoztatásában az összes generációból néhány hölgy válaszadó volt érintett az 1 fő Z generációs úriember hitevesztett és apatikus megnyilvánulása mellett. A válaszadók közel fele (13 fő) a kétségbeejtőnek tűnő külvilág mellőzésére való törekvés következtében reményteljes jövőt vizionált. Az interjúalanyok majdnem egyharmada (9 fő) pedig kételyektől mentes, valamint az eljövendő időszak helyi szinten várható pozitív kimenetével kapcsolatos hittel bírt. A hit, remény és elkötelezettség, mint az értékek (hívószavak) időtállóságát támogató mentális állapotok, a disszertáció 2.2.3. alfejezetében említett „Teljes Elköteleződés Ereje” megnevezésű motivációs modellel is párhuzamba állíthatók.

A 3. kerületspecifikus alkérdéshez kapcsolódó 2024-es kvalitatív kutatás 1-10. mélyinterjú kérdésére kapott válaszok alapján megállapítható, hogy Budapest VII. kerülete jelenleg egy negatív spirálban van (bal oldali ábra/disszertáció 18. ábrája), azonban mindez pozitív irányba terelhető (jobb oldali ábra/disszertáció 19. ábrája). Mindezek tekinthetők a disszertáció újszerű tudományos eredményeinek.

4. Következtetések összessége

Az irányváltásra **lokális**, egyéni és kollektív szintű mérséklési és megoldási alternatívák („hogyan igen” -ek) egyaránt adottak. Azonban mindehhez először nyitottá kell válni annak befogadására, hogy a problematikus helyzet mellett megoldási alternatívákat is kínálhat Budapest VII. kerülete (20. ábra).

20. ábra: „Hogyan igen?!” **lokális**, egyéni és kollektív szinten

Forrás: saját szerkesztés

Az értekezés központi kérdésére a választ már a kérdésfeltevés is valamelyest sejtette. A sejtés az eredmények alapján vált megalapozottá: a nemkívánatos mértékű turizmus a helyiek lakhatási jóllétét nemkívánatos módon befolyásolja. Az overtourism negatív spirál módjára egyfajta visszahúzó erőként hat a lakóhelyhatásként is aposztrofálható lakhatási jóllétre azon túl, hogy a turisztikai miliőre is negatív befolyással bírhat, amennyiben az értékek időtálló módon történő átörökítése a nemtudás homályába vész. **A kerületspecifikus alkérdésekkel** kapcsolatos terepi megfigyelés során azonban érzékelhetővé vált, hogy míg a tűzfalfestmények mind a helyi, mind pedig a kerületbe látogató járókelőkre egyaránt hatnak, addig az értekezés során több ízben emlegetett Dohány utcának vannak olyan jellegzetességei, amelyek különösképpen a turisták aspektusából nézve kiemelendő jelentőségűek, tekintve, hogy örökséget és hagyományt közvetítenek a helyben fellelhető épületek művészeti kinyilatkoztatásai által (disszertáció 4. illusztrációja). A megfigyelések alapján elmondható, hogy a jólléti dimenziók vetületében az örökség a fizikai, a hagyomány a szociális, mindezek közvetítése pedig a mentális jólléti dimenzióval vonható párhuzamba. A közvetítés módja és egyben origója pedig az a teremtő szándék, amelyet művészeti tevékenységként azonosíthatunk.

A tézisgyűjtemény záró gondolataihoz érve jogosan merülhet fel a kérdés, hogy jelenleg milyen módon ölt testet a mentális jólléti dimenzió az időtálló értékek térbeli kivetülése mentén? Válaszként következzen a fentebb is említett kerületspecifikus példa: Belső-Erzsébetvárosban (8. illusztráció) van egy belső utca, egy keskeny belső-ösvény, amely Dohány utca névre hallgat, és amely összekapcsolja a „Leg” -eket, Budapest szellemi esszenciáját. Az utca által közreadott útvonal mentén található Európa legnagyobb zsinagógája, Magyarország legszebb templomainak egyike, valamint Európa legnagyobb Gyémánt Út meditációs központja. Zsidó örökség, keresztény hagyományok, valamint a „*tibeti buddhista kultúra szellemi és művészeti értékeinek közvetítése*” (Tibet-Európa Alapítvány 2024:1) egy helyen. Egyetlen utca, amely évszázadokat és eltérő úttal, azonban azonos céllal létező hitrendszereket köt össze teret adva ezáltal mindazoknak, akinek van hite, reménye és elkötelezettsége. Ahol ezek megvannak ott egyensúly van, és ahol egyensúly van, ott béke van.

8. illusztráció: A bulinegyed térképes illusztrációja – „Magyarország Kedvenc utcái” projekt

Forrás: Krnács (2014)

5. Főbb hivatkozások

- Balestra, C. – Sultan, J. (2013): Home Sweet Home – The determinants of residential satisfaction and its relation with well-being. OECD Statistics Working Papers, 2013/05. <https://doi.org/10.1787/5jzbcx0czc0x-en>
- Boros, L. – Kovalcsik, T. (2021): A COVID-19-járvány hatása a budapesti AirBnB-piacra. Területi Statisztika, 61(3), pp. 380-402; <https://doi.org/10.15196/TS610306>
- Cheer, J. M. – Milano, C. – Novelli, M. (2019): Tourism and community resilience in the anthropocene – accentuating temporal overtourism. Journal of Sustainable Tourism 27(4), pp. 554-572. <https://doi.org/10.1080/09669582.2019.1578363>
- Constantoglou, M. – Thomai, K. (2021): How much tourism is too much stakeholder's perceptions on overtourism – Sustainable destination management during the pandemic of COVID-19 Era in Santorini Island Greece. Journal of Tourism and Hospitality Management, 9(5), pp. 288-313. <https://doi.org/10.17265/2328-2169/2021.05.004>
- Dekker, K. – de Vos, S. – Musterd, S. – Van Kempen, R. (2011): Residential satisfaction in housing estates in European cities – A multi-level research approach. Housing Studies, 26(4), pp. 479-499. <https://doi.org/10.1080/02673037.2011.559751>
- Díaz-Parra, I. – Jover, J. (2021): Overtourism, place alienation and the right to the city – Insights from the historic centre of Seville, Spain. Journal of Sustainable Tourism, 29(2-3), pp. 158-175. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1717504>
- Egedy, T. – Smith, M. K. (2016): Old and new residential neighbourhoods as creative hubs in Budapest. Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft, 158, pp. 85-108. <https://doi.org/10.1553/moegg158s85>
- Hammer, P. (2023): Managing tourism impacts and residential well-being towards a sustainable tourism development – The case of Fürth, Germany. Universitat Politècnica de València, Doctoral dissertation.
- Jover, J. – Díaz-Parra, I. (2020): Who is the city for? – Overtourism, lifestyle migration and social sustainability. Tourism Geographies, 24(1), pp. 9-32. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1713878>
- Kim, K. – Uysal, M. – Sirgy, M. J. (2013): How does tourism in a community impact the quality of life of community residents? Tourism Management, 36, pp. 527-540. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2012.09.005>
- Koens, K. – Postma, A. – Papp, B. (2018): Is overtourism overused? – Understanding the impact of tourism in a city context. Sustainability, 10(12), 4384. <https://doi.org/10.3390/su10124384>

- Krekel, C. – Kolbe, J. – Wüstemann, H. (2016): The greener, the happier? – The effect of urban land use on residential well-being. *Ecological Economics*, 121, pp.117-127. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2015.11.005>
- Kuščer, K. – Mihalič, T. (2019): Residents' attitudes towards overtourism from the perspective of tourism impacts and cooperation – The case of Ljubljana. *Sustainability*, 11(6), pp. 1-18. <https://doi.org/10.3390/su11061823>.
- Lőrincz, K. – Kiss, K. – Banász, Z. (2023): The power of the place we live – What roles do home and the community play in well-being. *Economics & Sociology*, 16(1), pp. 29-44. <https://doi.org/10.14254/2071789X.2023/16-1/2>
- Martín, J. M. M. – Guita Martínez, J. M. – Salinas Fernández, J. A. S. (2018): An analysis of the factors behind the citizen's attitude of rejection towards tourism in a context of overtourism and economic dependence on this activity. *Sustainability*, 10(8), pp. 1-18. <https://doi.org/10.3390/su10082851>
- Michalkó, G. – Bal, D. – Erdélyi, E. (2022): Repositioning Budapest's tourism milieu for a post-Covid-19 period: Visual content analysis. *European Journal of Tourism Research*, 32, 3204. <https://doi.org/10.54055/ejtr.v32i.2602>
- Michalkó, G. – Rátz, T. (2006): The Mediterranean Tourist Milieu, *Anatolia. An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 17(1), pp. 93-109. <https://doi.org/10.1080/13032917.2006.9687029>
- Mitev, A. – Irimiás, A. R. – Michalkó, G. (2017): Rítusba oltott átalakulás – Transzformáció a vallási turizmusban. In: Régi, T. – Rátz, T. – Michalkó, G. (szerk.) *Turizmus és transzformáció* (Turizmus Akadémia 8). Kodolányi János Főiskola – MTA CSFK Földrajztudományi Intézet – Magyar Földrajzi Társaság, Orosháza – Budapest, pp. 37-50.
- Mouratidis, K. (2020): Commute satisfaction, neighborhood satisfaction, and housing satisfaction as predictors of subjective well-being and indicators of urban livability. *Travel Behaviour and Society*, 21, pp. 265-278. <https://doi.org/10.1016/j.tbs.2020.07.006>
- Mridha, M. (2020): The effect of age, gender and marital status on residential satisfaction. *The international journal of justice and sustainability*, 25(8), pp. 540-558. <https://doi.org/10.1080/13549839.2020.1801615>
- Pinke-Sziva, I. – Smith, M. K. – Olt, G. – Berezvai, Z. (2019a): Overtourism and the night-time economy – A case study of Budapest. *International Journal of Tourism Cities*, 5(1), pp. 1-16. <https://doi.org/10.1108/IJTC-04-2018-0028>
- Puczkó, L. – Rátz, T. (2005): *A turizmus hatásai* (4. javított kiadás). Aula Kiadó, Budapest, 494 p.

- Puskás, É. – Kormos-Krakkó, Á. – Nagy B. M. – Csieklinszki, Zs. (2020): A lakhatási körülmények hatása a mentális egészségre. *Egészségfejlesztés Folyóirat*, 61(2), pp. 43-53. <https://doi.org/10.24365/ef.v61i2.585>
- Satir, V. – Banmen, J. – Gerber, J. – Gomori, M. (2006): *The Satir Model: Family Therapy and Beyond*. Science and Behavior Books, Palo Alto, 398 p.
- Sirgy, M. J. (2012): The psychology of quality of life – Hedonic well-being, life satisfaction. *Social Indicators Research Series*, 50. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-007-4405-9_3
- Sirgy, M. J. (2016): Towards a new concept of residential well-being based on bottom-up spillover and need hierarchy theories. In: Maggino, F. (eds) *A life devoted to quality of life. social indicators research series* (60). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-20568-7_9
- Smith, M. K. – Pinke-Sziva, I. – Olt, G. (2019b): Overtourism and resident resistance in Budapest. *Tourism planning and development*, 16(4): pp. 376-392. <https://doi.org/10.1080/21568316.2019.1595705>
- Szromek, A. R. – Kruczek, Z. – Walas, B. (2020): The attitude of tourist destination residents towards the effects of overtourism – Kraków case study. *Sustainability*, 12(1), 228. <https://doi.org/10.3390/su12010228>
- Vagena, A. (2021): Overtourism – Definition and impact. *Academia Letters*, 1207. <https://doi.org/10.20935/AL1207>
- Weber, F. – Stettler, J. – Cramer, U. – Egli, F. (2020): *Measuring Overtourism. Indicators for overtourism – Challenges and opportunities*. Lucerne University of Applied Sciences and Arts, Luzern. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3759178>
- Wei, X. – Zou, G. – Siu, K. W. M. (2020a): Emotional factors on residential well-being in densely populated cities. In: *International Conference on Construction and Real Estate Management*. American Society of Civil Engineers, Reston, pp. 632-638. <https://doi.org/10.1061/9780784483237.074>
- Wei, X. – Zou, G. – Siu, K. W. M. (2020b): Identification of residential well-being factors in urban community design. In: Charytonowicz, J. – Falcão (eds.) *Advances in Human Factors in Architecture, Sustainable Urban Planning and Infrastructure*, Springer, Cham., pp. 490-499. https://doi.org/10.1007/978-3-030-20151-7_46
- Wei, X. – Zou, G. – Siu, K. W. M. (2021): Influencing factors of residential well-being under COVID-19. In: Charytonowicz, J. – Maciejko, A. – Falcão, C.S. (eds.) *Advances in human factors in architecture, sustainable urban planning and infrastructure*. Springer, Cham., pp. 115-124. https://doi.org/10.1007/978-3-030-80710-8_15

6. A témakörrel kapcsolatos saját publikációk

6.1. Referált szakmai folyóiratban megjelent tanulmányok

1. Irigoyen, C. O. – Neulinger, Á. – Molnár-Csomós, I. (2019): Egy nagyszabású rendezvény hatása a rossz városimázsra – Ferenc pápa látogatásának befolyása Juarez város megítélésére. *Turizmus Bulletin*, 19(2), pp. 24-33. <https://doi.org/10.14267/TURBULL.2019v19n2.3>
2. Kiss, K. – Molnár-Csomós, I. – Kincses, F. (2021): Buli van? – Mitől lehet vonzó Budapest VII. kerülete a hazai fogyasztók számára? *Turizmus Bulletin*, 21(4), pp. 43-51. <https://doi.org/10.14267/TURBULL.2021v21n4.5>
3. Molnár-Csomós, I. (2021): A belföldi turizmus támogatását célzó koncepció térkép a járványhelyzet idején. *Marketing & Menedzsment*, 55(2), pp. 61-73. <https://doi.org/10.15170/MM.2021.55.02.06>
4. Molnár-Csomós, I. – Kiss, K. (2022): The impact of overtourism on residential well-being – The case of Budapest (Hungary) District VII. *Space and Society*, 36(4), pp. 32-51. <https://doi.org/10.17649/TET.36.4.3425> ; <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/000920486300002> ; <https://openurl.ebsco.com/EPDB%3Agcd%3A5%3A8206597/detailv2?sid=ebsco%3Aplink%3A scholar&id=ebsco%3Agcd%3A160720814&crl=c>
5. Pinke-Sziva, I. – Smith, M. K. – Olt, G. – Molnár-Csomós, I. (2019): Éjszakai gazdaság kutatása Budapesten – A budapesti romkocsmá-negyed megítélése az érintettek körében. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 4(1), pp. 20-30. <https://doi.org/10.33538/TVT.190401.2>

6.2. Lektorált könyvfejezetek

1. Kiss, K. – Hegedüs, S. – Kovács, E. – Kökény, L. – Molnár-Csomós, I. – Michalkó, G. (2021): Researches supporting the surrounding business and social environment Home sweet home – Residential well-being in District 9 of Budapest. In: Kemény, I. – Kun, Zs. (eds.) *New perspectives in serving customers, patients, and organizations – A Festschrift for Judit Simon*. Corvinus University of Budapest, Budapest, pp. 171-188.
2. Molnár-Csomós, I. (2021): Concept map to support domestic tourism at the time of the epidemic. In: Kemény, I. – Kun, Zs. (eds.) *New perspectives in serving customers, patients, and organizations – A Festschrift for Judit Simon*. Corvinus University of Budapest, Budapest, pp. 189-201.

3. Molnár-Csomós, I. (2019): Buliturizmus. In: Irimiás, A; Jászberényi, M; Michalkó, G (szerk.) A turisztikai termékek innovatív fejlesztése. Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 115-125.

6.3. Lektorált konferencia kiadványban (ISBN és szerk. biz.) megjelent tanulmányok

1. Molnár-Csomós, I. (2019): Bulinegyed = hozzáadott érték, avagy visszahúzó erő? –Esettanulmány Belső-Erzsébetváros példája mentén. In: Csapó, J. – Gonda, T. – Raffay Zoltán (szerk.) Turizmus, fogyasztás, generációk – II. Nemzetközi Turizmus Konferencia, Tanulmánykötet, Pécsi Tudományegyetem – Közgazdaságtudományi Kar, pp. 258-269.
2. Molnár-Csomós, I. – Kiss, K. (2022): A turizmus lakhatási jólétre (residential well-being) gyakorolt hatása Budapest Erzsébetvárosban. In: Piskóti, I. – Nagy, Sz. – Nagy, K. (szerk.) Transzformatív Marketing – Társadalmi és üzleti kihívások integrált marketing-megoldásai. EMOK XXVIII. Nemzetközi Konferencia, Tanulmánykötet, pp. 199-209.
3. Sziva, I. – Molnár-Csomós, I. (2018): Okos desztinációk lehetőségei és kihívásai. In: Csapó, J. Gerdesics, V. Törőcsik, M. (szerk.) Generációk a turizmusban – I. Nemzetközi Turizmusmarketing Konferencia, Tanulmánykötet, pp. 205-214.

6.4. Egyéb folyóiratban megjelent tanulmány

1. Molnár-Csomós, I. (2021): A járványhelyzet okozta turisztikai kihívások ellensúlyozását célzó koncepció térkép a Business Model Canvas alapján. Rendvédelem 10(1), pp. 101-120.
https://epa.oszk.hu/03300/03353/00017/pdf/EPA03353_rendvedelem_2021_1_101-120.pdf

6.5. Egyéb kiadványban megjelent tanulmányok, műhelytanulmányok

1. Molnár-Csomós, I. (2017): Országimázs-építés Magyarországon – Burgenland által alkalmazott imázsselemek adaptációja alapján. Budapesti Gazdasági Egyetem – Külkereskedelmi Kar, Mesterszakos szakdolgozat, 97 p.
2. Molnár-Csomós, I. (2018): Magyarország turisztikai országmárkájának logó és szlogen tervezése – Magyarország turisztikai országmárkája. Magyar Turisztikai Ügynökség, Pályamű, 5 p.
3. Molnár-Csomós, I. (2020): A járványhelyzet okozta turisztikai kihívások ellensúlyozását célzó koncepció térkép a Business Model Canvas alapján In: Pandémiás kihívások – digitális válaszok. Online tudományos-szakmai konferencia, E-poszter.
https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fkonferencia.bm-tt.hu%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Fmolnar-csomos_ilona_javitott_poszter.pptx&wdOrigin=BROWSELINK